

TÜRK GELENEĞİNDE OYA ADLANDIRMALARININ KAVRAMSAL METAFOR VE GÖSTERGEBİLİM AÇISINDAN İNCELENMESİ

The Study of Oya (Embroidery) Nomenclature in the Turkish Tradition in terms of Conceptual Metaphor and Semiotics

Sultan ŞENÖDEYİCİ*

Gazi Türkiyat, Güz 2021/29: 165-178, DOI: 10.34189/gtd.29.008

Öz: Çalışmada, oya adlandırmalarındaki metaforik göndermeler tespit edilmeye çalışılmış; ayrıca oylar, göstergebilimsel açıdan da incelenmiştir. Oyların adlandırılmasında kullanılan metaforik göndermelerle ilgili incelemeler, Lakoff-Johnson'ın kavramsal metafor sınıflandırması esas alınarak yapılmıştır. Kavramsal metafor teorisinde metafor, iki alan arasındaki kavramsal bir haritalamadır. Haritalama, hedef alan ve kaynak alan arasındaki ilişkinin zihinde kurgulanmasıyla oluşur. Özetle, hedef alan ve kaynak alan arasındaki ortaklık veya benzerlikler yoluyla metaforlu ifadeye ulaşılır. Bu çalışmada oylar, iki alan (kavramsal alan ve hedef alan) arasındaki kavramsal haritalamadan yararlanılarak açıklanmıştır. Göstergebilimle ilgili analizlerde ise, Ogden ve Richards'ın anlam üçgeni esas alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk, Oya, metafor, kavramsal metafor, göstergebilim, anlam üçgeni

Abstract: In the study, metaphorical references in the names of oya were tried to be determined; in addition, the embroidery was also studied from a semiotic point of view. Reviews of the metaphorical references used in the naming of votes have been made on the basis of Lakoff-Johnson's conceptual metaphor classification. In conceptual metaphor theory, a metaphor is a conceptual mapping between two domains. Mapping is formed by deconstructing the relationship between the target area and the source area in mind. In summary, metaphorical expression is achieved through the commonality or similarities between the target area and the source area. In this study, the embroideries are explained by using a conceptual mapping between two areas (conceptual area and target area). In the analysis related to semiotics, the meaning triangle of Ogden and Richards was based on.

Keywords: Turkish, Embroidery, metaphor, conceptual metaphor, semiotics, triangle of meaning

GİRİŞ

Çalışmadaki amacımız, oya adlandırmalarındaki metaforik göndermeleri tespit etmektir. Bu amaca hizmet edecek oya örnekleri seçilmiştir. Ayrıca bu oylar göstergebilimsel açıdan da incelenmiştir. Çalışmada, oya adlandırmalarındaki metaforik göndermeler, Şükran Özgen'in hazırladığı *İğne Oyası Araştırması* (2011) adlı eser ile Canan Oral'ın hazırladığı *El Emeği Göz Nuru Amasya İğne Oyları* (2010) adlı eserden tespit edilmiştir. Oyların adlandırılmasında kullanılan metaforik göndermelerle ilgili incelemeler, Lakoff-Johnson'ın kavramsal metafor sınıflandırması esas alınarak yapılmıştır. Kavramsal metafor teorisinde metafor, iki alan arasındaki

* Dr., Çorum / TÜRKİYE, sultansenodeyici@gmail.com, orcid.org/0000-0002-1938-9621, Gönderim Tarihi: 24.09.2021 / Kabul Tarihi: 23.10.2021

kavramsal bir haritalamadır. Haritalama, hedef alan ve kaynak alan arasındaki ilişkinin zihinde kurgulanmasıyla oluşur. Özetle, hedef alan ve kaynak alan arasındaki ortaklık veya benzerlikler yoluyla metaforlu ifadeye ulaşılır. Bu çalışmada oyalara, iki alan (kavramsal alan ve hedef alan) arasındaki kavramsal haritalamadan yararlanılarak açıklanmıştır. Göstergebilimle ilgili analizlerde ise, Ogden ve Richards'ın anlam üçgeni esas alınmıştır.

Metaforların evrensel bir yönü bulunduğu gibi, içinde doğduğu toplumun anlayışını yansıtan yönü de bulunur. Çünkü dil, öncelikle bireylerinin iletişimini sağladığı toplumun malıdır. O, bireylerin yaşam biçimlerine ve dünya görüşlerine dair izleri üzerinde taşır. Hatta onların dünyayı ve yaşamı algılama biçimlerini doğrudan etkiler: "Her bir toplum belirli doğa koşulları içerisinde kendisine özgü bir yaşama düzeni oluşturmakta ve bu düzen bir yandan o toplumun dil kurgusu içerisinde çeşitli sözler biçiminde yansımaktadır. Böylece oluşan yaşam/dünya/dil düzenleri arasında karşılıklı ilişkiler kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, bir sonuç, bir ürün olan dil kurgusundan yola çıkarak, her toplumun yaşam düzeni konusunda olduğu kadar, dünya görüşü konusunda da bilgiler edinmek olanaklıdır (Başkan 2006: 185)." Lakoff-Johnson'a göre gündelik ve geleneksel dil, özünde çokça metaforik anlamlar barındırır. Çünkü dildeki metaforlar somut deneyimlerin bir sonucudur. İnsan doğal olarak deneyimlediği olayları ve edindiği kavramları, diğerleriyle eşleştirme eğilimi gösterir. İnsan varlığının gerek fiziksel çevre, gerekse toplum ve kültürle teması, dildeki metaforun anlam evrenini belirler. Kavramsal metafor, "bir kavram alanının çıkarım modellerini bir diğer kavram alanı hakkında akıl yürütmek için sistematik olarak kullanma" yoluyla ortaya çıkar (Lakoff-Johnson 2010: 278-279).

Lakoff' ve Johnson'un kavramsal metafor teorisini geliştirmedeki temel amacı, alanlar arasındaki bu metaforik eşlemeleri, insanın akıl yürütmesini ve davranışını nasıl yönlendirdiklerini ortaya çıkarmaktır (Croft ve Cruse 2004: 195). Kavramsal metafor, bir alanın diğerine göre anlaşıldığı iki kavramsal alandan oluşur. Kavramsal metafora katılan iki alanın özel adları vardır. Başka bir kavramsal alanı anlamak için mecâzi ifadeler çizdiğimiz kavramsal alan, kaynak alan olarak adlandırılırken, bu şekilde anlaşılan kavramsal alan, hedef alandır. Hedef etki alanı, kaynak etki alanının kullanımıyla anlamaya çalıştığımız etki alanıdır (Kövecses 2002: 4).

Lakoff ve Johnson metaforların normal kavram sistemimizi kapladığını belirtir. Tecrübelerimizde hissî, fikrî ve zamanla ilgili çoğu kavramın da bizim için önemli olduğunu ifade eder. Soyut olan kavramların veya net bir şekilde şekli çizilmemiş kavramların yerine daha açık şekilde ifade edilmiş diğer kavramlar vasıtasıyla onları kavramaya ihtiyaç duyarız. Yani metafor, soyut bir fenomen hakkında konuşmak ve düşünmek için bize imkan sağlayan temel idrak süreci olarak görülmektedir. Metaforları kullanırken biz somut kaynağın yapısının haritasını, tecrübenin soyut nüfuz alanları üzerine çıkarırız. Bu da kavram sistemimizde metaforik izaha gitmeyi gerektirir, böylece tecrübelerimizi kavramlaştırma yolunda metaforun ne kadar geniş

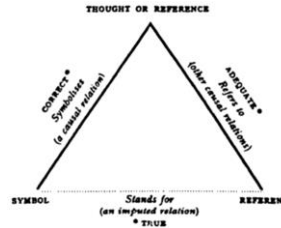
bir rol oynadığını görürüz (Erdem 2003: 23-26). Bununla birlikte somut varlık ve nesnelerin; haritalama süreçleriyle bir başka somut varlık veya nesneye metaforik anlam kazandırdığı görülebilir. Bu durumda hem kaynak alan hem hedef alan somut birer varlık olur. "Bir nesnenin özelliklerinin başka bir çarpıcı nesne veya onun özellikleriyle anlatılması şeklinde bir şemalama ile dilde temel anlamda nesne anlatan söz, başka bir nesneyi estetik olarak adlandırmak için metaforik kullanılır. Ancak burada özellikle cansız somut nesnenin başka bir kavram üzerine şemalanması söz konusudur. Nepesov, bu tür metaforlara materyal metaforlar da dendiğini belirtmektedir (Erdem 2003: 178)."

İnsan, sosyal bir varlık olarak çevresi ile sürekli etkileşim halindedir. Bu etkileşim; davranışlara, bilişsel sürece ve iletişimin merkezinde yer alan dile de yansımaktadır. Sosyal hayatta edinilen deneyimler, bilişsel şemalar aracılığıyla yeni öğrenmelere ve anlamlandırmalara kapı aralar (Kuyumacı 2021: 607).

Metaforik sistemde kavramlar ve kavram alanını oluşturan unsurlar, aynı zamanda birer göstergedir. Kavramsal aktarım temelde göstergeler arası bir anlamlandırmadır. Kavramların taşıdığı gösterge değerleri toplumun bilişsel düzeyde algılarının ve deneyimlerinin ürünüdür. Bireysel ve toplumsal değişkenlerin insanların yaşamına olan etkisi hesaba katıldığında kavramların oluşunda inancın, gelenek ve göreneklerin, çevresel faktörlerin siyasi ve sosyal değişimlerin zihinde bıraktığı izler belirleyici olmaktadır (Kuyumacı 2020:178).

Anlamsal Üçgenin kullanımıyla Ogden ve Richards, tüm kelimeleri anlamlarına bağlamanın bir yolunu bulduklarına inanır. Üçgende yer alan düşünce veya kavram (Thought and Reference) geçmiş deneyimlerin, bağlamların ve hatıraların meydana geldiği hafıza alanını gösterir. Gönderge (referent), algılanan ve düşünce alanında depolanan izlenimi yaratan nesnelere. Kelime (Sembol), düşünce ve kavram ile göndergenin zihinsel süreçleri aracılığıyla çağrılan kelimedir (Ogden ve Richards 1989 [1923]: 9-12).¹

Referans Üçgeni

Ogden ve Richards 1989 [1923]: 9-12.

¹ Ogden Richards'ın anlam üçgenindeki noktalarda yer alan kelimelerin Türkçe karşılıkları şu şekildedir. "Sembol", kelimedir. "Thought or Reference", düşünce veya kavramdır. "Referent" ise, göndergedir. Üçgenin kenarlarındaki açıklamaların Türkçe aktarımı ise şu şekildedir. Sembol ile Düşünce veya Kavram arasındaki doğrudan nedensel ilişki; Düşünce veya Kavram ile gönderge arasındaki yeterli nedensel ilişki; gönderge ve kelime arasındaki emsal ilişki.

Ogden ve Richards tarafından geliştirilmiş üçgendeki noktaların her biri, bir referans eylemine dâhil olduğu düşünülen bir varlığı temsil eder; taraflar sırasıyla bu varlıklar arasındaki ilişkileri gösterir. Bir sembol (kelime) veya başka bir gösterge türü; bir düşünce veya kavram, işitenin ve göstergenin algılayıcısının zihninde bir fikir çağrıştırır. Bu fikir, daha sonra bir "gönderge"ye dünyadaki bir varlığa veya nesneye yönlendirir. Ogden ve Richards'ın anlam üçgeninde sembolle gönderge arasında doğrudan bir bağlantı yoktur. Üçgenin noktalı tabanı aralarındaki ilişkinin atfedilebilir olduğunu göstermektedir. Herhangi bir gönderge eyleminin başarılı olması için önce "düşünce ve kavram" ara adımından geçmelidir (Ogden ve Richards 1989[1923]: 9-12).

Charles K. Ogden ve Ivor A. Richards'a göre; kelimeler, dünya nesnelere temsil eden sembollerdir. Bir kelime ile bir nesne arasındaki bu ilişki, zihindeki nesnenin görüntüsü aracılığıyla yapılır. Bu nedenle anlam; kelime, zihindeki görüntü ve dünyadaki nesne arasında kurulan ilişkiye bağlıdır. Ogden ve Richards, kelimeyi kullanan ve dinleyen arasında deneyim yoluyla bağlantı kuran tanımların oluşturulmasında metaforların da etkili olduğunu ifade etmektedir. Onlara göre; metafor kullanılarak tanım desteklenebilir ve anlam netleştirilebilir.

Metaforik göndermeleri açıklamak için kullandığımız haritalama, hedef alan ve kaynak alan arasındaki ilişkiden doğar. Analizde kişinin zihninde yer alan kavram ile dış dünyada yer alan nesne veya varlık arasında yeterli nedensel ilişki kurabilmek kaynak alan ve hedef alanla oluşur. Kaynak alan ve hedef alan arasındaki ilişki sonucunda da haritalama oluşur. Haritalama neticesinde oluşan metafor, dış dünyada yer alan nesne veya varlıkla kelime arasında emsal bir ilişki kurar.

OYA ADLARININ KAVRAMSAL METAFOR VE GÖSTERGEBİLİM AÇISINDAN İNCELENMESİ

El sanatları, bir ulusun kültürünü ve yaşam biçimini yansıtarak kültürel kimliğin nesiller arası aktarımını sağlar. El sanatları içerisinde önemli bir yere sahip olan iğne oyları, geleneksel kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamak dışında süsleme ve süslenmek amacıyla da kullanılmıştır (Eronç 1981: 126). Türk ulusuna özgü bir el sanatı olan oylar; Türk kadınının zevkini, yaratıcılığını ve duygularını yansıtır.

Esasında kadınlar, oyları süslenmek dışında sözlü ifade edemedikleri duyguları anlatabilmek için de kullanmıştır. Hayata karşı kazanılan deneyimin izlerini taşıyan folklorik ürünler; bir milletin kimliğini, dilini, hayata bakış açısını, gelenek ve göreneklerini, yaşamına yön veren olayların izlerini yansıttığı için tarihi bir önem arz etmektedir. Aile ya da toplum içerisinde duygu, düşünce ve isteğini sözlü olarak ifade etmesi ayıplanan kadınlar, bu durumu aşmak ve ahlaken saygısız davranmamak amacıyla işledikleri oylara, kadınların anlayacağı anlamlar yüklemişlerdir. Bu sayede emek ve zaman harcayarak oluşturulan oylar; duygu, düşünce ve isteğin anlatıldığı

sembollere; sembollerden de kelimelere dönüşerek halk kültürü içerisinde maddi ve manevi unsurları bünyesinde barındıran bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır (Özaslan 2015: 14).

Ele aldığımız eserlerde oyaların genel olarak nesnelere, varlıklardan; ayrıca bu nesne ve varlıkların bir parçasından, tabiat unsurlarından, astronomi ile ilgili unsurlardan, geometrik özelliklere sahip simgelerden hareketle adlandırıldığı görülmektedir. Kadınların iletişim kurmak amacıyla anlam yükledikleri oyalara ise, az rastlanmaktadır.

Çalışmamızda yer alan oyalara, Şükran Özgen'in hazırladığı *İğne Oyası Araştırması* (2011) adlı eser ile Canan Oral'ın hazırladığı *El Emeği Göz Nuru Amasya İğne Oyaları* (2010) adlı eserden tespit edilmiştir. Amacımız oya adlandırmalarındaki metaforik göndermeleri, uygun oya örneklerinden hareketle tespit etmektir. Ayrıca bu oyalara göstergebilimsel açıdan da incelenmiştir.

Paşa Mühürü Oyası: Genç kızların resmi nikâhsız evlenmek istemediğini ifade eder (Oral 2010: 81).

Mühür: Çok eski tarihlerden beri kullanılan mühür, yetki ve mülkiyet belgesidir. Diğer bir deyişle, bir belge ya da eşyanın gerçekliğini ortaya koyan, sahibini belirten ve açılmasını engelleyen bir araçtır.²

Nikâh: Nikâh (Arapça: نكاح) veya evlenme, evlilik amacıyla bir araya gelmiş bir çiftin, nikâh memuru önünde, kamuya açık olarak evlenmeyi kabul etmesi ve bunun belgelenmesidir.³

Nikâh: Bir erkekle bir kadının evlilik birliği kurmasını sağlayacak yasal işlem, evlilik akdidir (Güncel Türkçe Sözlük).

Kaynak Alan: Paşa Mühürü Oyası   Hedef Alan: Nikâh

Mühür ve nikâh yasal çerçeve içerisinde mülkiyeti ifade ettiği için nikâh ile mühür arasında ilişki kurulmuştur. Bu ilişkiden dolayı hedef alanda yer alan nikâh ile kaynak

² http://www.suleymaniye.yek.gov.tr/Home/Index_?n_id=57 (11.08.2021).

³ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Nikah> (11.08.2021).

alanda yer alan paşa mühürü oyası özdeşleşmiştir. Buradan NİKÂH PAŞA MÜHÜRÜ OYASIDIR metaforu çıkarılabilir.

Göstergebilimsel Analiz:

Paşa mühürü oyası, önce doğrudan nedensel bir ilişki ile bir mühürü çağrıştırır; bu doğrudan doğruya akla gelen bir çağrışımdır. Sonuçta ise, mühür yeterli nedensel bir ilişki ile nikâhı dile getirir. Çünkü mühür ve nikâh yasal çerçeve içerisinde mülkiyeti ifade eder. Paşa mühürü oyası nasıl doğrudan bir mühre bağlıysa, mühür de doğrudan nikâha bağlıdır. Paşa mühürü oyası, mühür kavramını tetikleyip nikâha ulaştığı için paşa mühürü oyası ile nikâh arasında gerçek emsal ilişki oluşmaktadır.

Mezar Taşı Oyası: Gelinin kaynanası ile arası iyi değilse aralarındaki soğukluğun mezara dek süreceğini ifade eder (Özgen 2011: 22).

Kaynak Alan: Mezar Taşı Oyası   Hedef Alan: Gelin ve kaynana arasındaki soğukluk

Gelin ve kayınvalide arasında geçimsizlik nedeniyle oluşan soğukluk ile mezar taşının soğukluğu arasında ilişki kurulmuştur. Bu ilişkiden dolayı hedef alanda yer alan gelin ve kayınvalide arasındaki geçimsizlik ile kaynak alanda yer alan mezar taşı oyası özdeşleşmiştir. Buradan GELİN KAYNANA ARASINDAKİ SOĞUKLUK MEZAR TAŞI OYASIDIR metaforu çıkarılabilir.

Göstergebilimsel Analiz:

Mezar taşı oyası, önce doğrudan nedensel bir ilişki ile bir mezar taşını çağrıştırır; bu doğrudan doğruya akla gelen bir çağrışımdır. Sonuçta ise, mezar taşı yeterli nedensel bir ilişki ile gelin ve kaynana arasındaki soğukluğu dile getirir. Çünkü gelin ve kayınvalide arasında geçimsizlik nedeniyle oluşan soğukluk ile mezar taşının soğukluğu arasında ilişki kurulmuştur. Mezar taşı oyası nasıl doğrudan bir mezar taşına bağlıysa, mezar taşı da doğrudan gelin ve kaynana arasındaki soğukluğa bağlıdır. Mezar taşı oyası, mezar taşı kavramını tetikleyip gelin ve kaynana arasındaki soğukluğa ulaştığı için mezar taşı oyası ile gelin ve kaynana arasındaki soğukluk arasında gerçek emsal ilişki oluşmaktadır.

Biber Oyası: Kocasıyla veya kaynanası ile arası iyi olmayan gelinin “aramız biber kadar acı” düşüncesini ifade eder (Özgen 2011: 22).

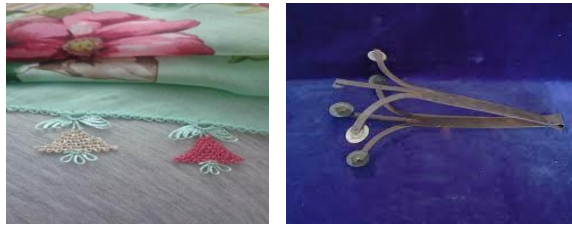
Kaynak Alan: Biber Oyası   Hedef Alan: Gelinin Üzüntüsü

Biber, acıyı ve üzüntüyü simgelemektedir. Gelinin, kocası veya kayınvalidesi ile yaşadığı olumsuzluk, hissettiği hüznün biberin acısı ile ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkiden dolayı hedef alanda yer alan gelinin üzüntüsü ile kaynak alanda yer alan biber oyası özdeşleşmiştir. Buradan GELİNİN ÜZÜNTÜSÜ BİBER OYASIDIR metaforu çıkarılabilir.

Göstergebilimsel Analiz:

Biber oyası, önce doğrudan nedensel bir ilişki ile bir biberi çağırıştırır; bu doğrudan doğruya akla gelen bir çağrışımdır. Sonuçta ise, biber yeterli nedensel bir ilişki ile gelinin üzüntüsünü dile getirir. Çünkü biber acıyı ve üzüntüyü simgelemektedir. Gelinin, kocası ya da kayınvalidesi ile yaşadığı olumsuzluk, hissettiği hüznün biberin acısı ile ilişkilendirilmiştir.

Biber oyası nasıl doğrudan bir bibere bağlıysa, biber de doğrudan gelinin üzüntüsüne bağlıdır. Biber Oyası, biber kavramını tetikleyip gelinin üzüntüsüne ulaştığı için biber oyası ile gelinin üzüntüsü arasında gerçek emsal ilişki oluşmaktadır.

Zilli Maşa Oyası: (Anonim) Halk arasında kavgacı, geçimsiz eli maşalı insanları simgeler (Özgen 2011: 23).

Zilli: Mecaz anlamda edepsiz, eli maşalı, şirret kadın (Güncel Türkçe Sözlük).

Maşa: Mecaz anlamda başkasının isteklerine, amaçlarına alet olan kimse (Güncel Türkçe Sözlük).

Zilli maşa: Türk Halk Müziği için kullanılan, uçlarında zillerin olduğu maşa şeklindeki bir çalgıya verilen addır. Zilli maşanın bir kişi için kullanımı ise argo niteliğindedir. Argoda ahlaksız, edepsiz, terbiyesiz, şirret anlamında daha çok kadınlar için kullanılan bir sözcüktür.⁴

Kaynak Alan: Zilli Maşa Oyası

Hedef Alan: Geçimsiz Kadın

Geçimsiz, kavgacı kadın ile zilli maşa aleti ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkiden dolayı hedef alanda yer alan geçimsiz kadın ile kaynak alanda yer alan zilli maşa oyası özdeşleşmiştir. Buradan GEÇİMSİZ KADIN ZİLLİ MAŞA OYASIDIR metaforu çıkarılabilir.

Göstergebilimsel Analiz:

Zilli maşa oyası, önce doğrudan nedensel bir ilişki ile zilli maşa müzik aletini çağırıştırır; bu doğrudan doğruya akla gelen bir çağrıdır. Sonuçta ise, zilli maşa müzik aleti yeterli nedensel bir ilişki ile geçimsiz, kavgacı kadını dile getirir. Çünkü geçimsiz, kavgacı kadın ile zilli maşa müzik aleti ilişkilendirilmiştir. Zilli Maşa Oyası nasıl doğrudan zilli maşa müzik aletine bağlıysa, zilli maşa müzik aleti de doğrudan geçimsiz, kavgacı kadına bağlıdır. Zilli maşa oyası, zilli maşa müzik aleti kavramını tetikleyip geçimsiz, kavgacı kadına ulaştığı için zilli maşa oyası ile geçimsiz, kavgacı kadın arasında gerçek emsal ilişki oluşmaktadır.

Çarkıfelek Oyası: Mutlu olmayıp eşinden ayrılan kadınlar işliyor (Özgen 2011: 23).

Çarkıfelek, kökeni antik çağlara dayanan felsefi bir kavram. Çarkıfelek, insanın kaderine ve alın yazısına bağlı olarak elde edeceği kayıp ve kazançlar ile ödül ve cezaları temsil eder. Çarkıfelek sözcüğü Türkçede, Farsça kökenli "çark" ve Arapça kökenli "felek" (dünya) sözcüklerinin birleşimiyle oluşturulmuştur. Modern Türkçede halk ağzında feleğin çarkı şekliyle de kullanılır.⁵

Kaynak Alan: Çarkı Felek Oyası

Hedef Alan: Kader

Kaderin kişiye ne getireceğinin bilinmemesi ile çarkıfelek döndüğünde ne çıkacağıın bilinmemesi ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkiden dolayı hedef alanda yer alan

⁴ <https://sendesor.net/d/2289-zilli-masa-nedir-zilli-masa-diye-kime-denir/3> (11.8.2021).

⁵ [https://tr.wikipedia.org/wiki/Çarkıfelek_\(felsefe\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Çarkıfelek_(felsefe)) (11.08.2021).

kader ile kaynak alanda yer alan Çarkıfelek oyası özdeşleşmiştir. Buradan KADER ÇARKIFELEK OYASIDIR metaforu çıkarılabilir.

Göstergebilimsel Analiz:

Çarkıfelek oyası, önce doğrudan nedensel bir ilişki ile çarkıfeleği çağrıştırır; bu doğrudan doğruya akla gelen bir çağrıdır. Sonuçta ise, çarkıfelek yeterli nedensel bir ilişki ile kaderi dile getirir. Çünkü kaderin kişiye ne getireceğinin bilinmemesi ile çarkıfelek döndüğünde ne çıkacağına bilinmemesi ilişkilendirilmiştir. Çarkıfelek oyası nasıl doğrudan çarkıfeleğe bağlıysa, çarkıfelek de doğrudan kadere bağlıdır. Çarkıfelek oyası, çarkıfelek kavramını tetikleyip kadere ulaştığı için çarkıfelek oyası ile kader arasında gerçek emsal ilişki oluşmaktadır.

Çakır Dikeni Oyası: Gelinin kayınvalideye bana diken gibi batma mesajını iletir (Özgen 2011: 23).

Kaynak Alan: Çakır Diken Oyası

Hedef Alan: Kayınvalide Dili

Kayınvalidenin olumsuz sözleri ile çakır diken bitkisinin sivri dikenleri ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkiden dolayı hedef alanda yer alan kayınvalidenin dili ile kaynak alanda yer alan çakır diken oyası özdeşleşmiştir. Buradan KAYINVALİDE DİLİ ÇAKIR DİKENİ OYASIDIR metaforu çıkarılabilir.

Göstergebilimsel Analiz:

Çakır diken oyası, önce doğrudan nedensel bir ilişki ile çakır diken çiçeğini çağrıştırır; bu doğrudan doğruya akla gelen bir çağrıdır. Sonuçta ise, çakır diken çiçeği yeterli nedensel bir ilişki ile kayınvalidenin dilini dile getirir. Çünkü kayınvalidenin olumsuz sözleri ile çakır diken bitkisinin sivri dikenleri ilişkilendirilmiştir. Çakır diken oyası nasıl doğrudan çakır diken çiçeğine bağlıysa, çakır diken çiçeği de doğrudan kayınvalidenin diline bağlıdır. Çakır diken oyası, çakır diken çiçeği kavramını tetikleyip kayınvalidenin diline ulaştığı için çakır diken oyası ile kayınvalide dili arasında gerçek emsal ilişki oluşmaktadır.

Sarmaşık Oya: Ailenin birlikteliğini ifade eder (Özgen 2011: 24).

Kaynak Alan: Sarmaşık Oya

Hedef Alan: Aile birlikteliği

Aile birlikteliği, sarmaşık bitkisinin bulunduğu yere tutunması, sarılması ile ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkiden dolayı hedef alanda yer alan aile birlikteliği ile kaynak alanda yer alan sarmaşık oya özdeşleşmiştir. Buradan AİLE BİRLİKTELİĞİ SARMAŞIK OYADIR metaforu çıkarılabilir.

Göstergebilimsel Analiz:

Sarmaşık oya, önce doğrudan nedensel bir ilişki ile sarmaşığı çağırır; bu doğrudan doğruya akla gelen bir çağrıdır. Sonuçta ise, sarmaşık yeterli nedensel bir ilişki ile aile birlikteliğini dile getirir. Çünkü aile birlikteliği ile sarmaşık bitkisinin yetiştiği alana sarılması ilişkilendirilmiştir. Sarmaşık oya, nasıl doğrudan sarmaşığa bağlıysa, sarmaşık da doğrudan aile birlikteliğine bağlıdır. Sarmaşık Oya, sarmaşık kavramını tetikleyip aile birlikteliğine ulaştığı için sarmaşık oya ile aile birlikteliği arasında gerçek emsal ilişki oluşmaktadır.

Kızılçık Oyası: Eşinden, evindeki geçimsizlikten bahsedemeyen kadın, kızılçık oyasını örtünüp baba ocağına derdini sessizce anlatır (Özgen 2011: 24).

“Kan kusup kızılçık şerbeti içtim” deyiminde yer alan kan ve kızılçık meyvesi renginden dolayı ilişkilendirilmiştir. Aslında çekilen ızdırap, kızılçık meyvesiyle özdeşleşmiştir.

Kaynak Alan: Kızılçık Oyası

Hedef Alan: Izdırap

Izdırap ile kızılçık meyvesi ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkiden dolayı hedef alanda yer alan ızdırap ile kaynak alanda yer alan kızılçık oyası özdeşleşmiştir. Buradan IZDIRAP KIZILCIK OYASIDIR metaforu çıkarılabilir.

Göstergebilimsel Analiz:

Kızılçık oyası, önce doğrudan nedensel bir ilişki ile kızılçık meyvesini çağrıştırır; bu doğrudan doğruya akla gelen bir çağrışımdır. Sonuçta ise, kızılçık meyvesi yeterli nedensel bir ilişki ile ızdırabı dile getirir. Çünkü ızdırap ile kızılçık meyvesi ilişkilendirilmiştir. Kızılçık oyası nasıl doğrudan kızılçık meyvesine bağlıysa, kızılçık meyvesi de doğrudan ızdıraba bağlıdır. Kızılçık oyası, kızılçık meyvesi kavramını tetikleyip ızdıraba ulaştığı için kızılçık oyası ile ızdırap arasında gerçek emsal ilişki oluşmaktadır.

Çınar Yaprağı Oyası: Uzun ömür ve bilgelik temennisini ifade eder (Özgen 2011: 23).

Çınar; gücü, uzun ömrü, dayanıklılığı sembolize eder. Türklerde Çınar ağacı kutsal “ulu ağaç” sayılır. Evin ağacı olarak kabul edilir ve yaygın olarak kullanılır. Çınar ağacı ile ilgili birçok inanış vardır. Örneğin; ağaçların yaprakları geç dökülürse, kış geç gelir. Çınar ağacı yapraklarını erken dökerse kış sert geçecektir. Çınar, doğumun da sembolüdür. Çocukların uzun ömürlü ve nesillerinin kıyamete kadar devam etmesi için aileler yeni doğan çocukları adına çınar dikerler. Özellikle Çınar ağaçlarının Türk toplumu ve Osmanlı Devleti için ayrı bir değeri vardır. Çınar ihtişamlı ve uzun ömürlü bir ağaçtır. Bu haliyle geçmişle gelecek arasında bir bağ kurduğuna inanılır.⁶

Kaynak Alan: Çınar Yaprağı Oyası

Hedef Alan: Uzun Ömür

Uzun ömür ile çınar ağacının zamana ve zor şartlara karşı dayanıklı olması ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkiden dolayı hedef alanda yer alan uzun ömür ile kaynak alanda yer alan Çınar yaprağı oyası özdeşleşmiştir. Buradan UZUN ÖMÜR ÇINAR YAPRAĞI OYASIDIR metaforu çıkarılabilir.

Göstergebilimsel Analiz:

⁶ <https://yesilvatan.gen.tr/2020/11/17/turk-kulturunde-agac-ve-cinar/> (11.08.2021).

Çınar Yaprağı Oyası, önce doğrudan nedensel bir ilişki ile çınar yaprağını çağrıştırır; bu doğrudan doğruya akla gelen bir çağrıdır. Sonuçta ise, çınar yaprağı yeterli nedensel bir ilişki ile uzun ömrü dile getirir. Çünkü uzun ömür ile çınar ağacının zamana ve zor şartlara karşı dayanıklı olması ilişkilendirilmiştir. Çınar yaprağı oyası nasıl doğrudan çınar yaprağına bağlıysa, çınar yaprağı da doğrudan uzun ömre bağlıdır. Çınar yaprağı oyası, çınar yaprağı kavramını tetikleyip uzun ömre ulaştığı için çınar yaprağı oyası ile uzun ömür arasında gerçek emsal ilişki oluşmaktadır.

Portakal Çiçeği Oyası: Doğumla-ölümü, gençlikle-olgunluğu, ümitle-maziyi ifade eder (Özgen 2011: 23). Portakal ağacında meyvesi ve çiçeği aynı anda bulunur. Bu durumdan dolayı portakal çiçeği; doğumla ölümü, gençlikle olgunluğu ve ümitle maziyi ifade ediyor olabilir.

Kaynak Alan: Portakal Çiçeği Oyası
Ümit

Hedef Alan: Doğum, Gençlik,

Doğum ve ölüm, gençlik ve olgunluk, ümit ve mazi arasındaki zıtlık ile portakal ağacının meyvesinin ve çiçeğinin bir arada olması ilişkilendirilmiştir.

Portakal ağacındaki meyve; ölümü, olgunluğu ve maziyi simgelerken ağacın çiçeği doğumu, gençliği ve ümidi simgeler. Bu ilişkilendirmeden dolayı hedef alanda yer alan doğum ve ölüm, gençlik ve olgunluk, ümit ve mazi kaynak alanda yer alan portakal çiçeği oyası ile özdeşleşmiştir. Buradan DOĞUM, GENÇLİK ve ÜMİT PORTAKAL ÇİÇEĞİ OYASIDIR metaforu çıkarılabilir.

Gösterebilimsel Analiz:

Portakal çiçeği oyası, önce doğrudan nedensel bir ilişki ile portakal çiçeğini çağrıştırır; bu doğrudan doğruya akla gelen bir çağrıdır. Sonuçta ise, portakal çiçeği yeterli nedensel bir ilişki ile doğumu, gençliği ve ümidi dile getirir. Çünkü portakal çiçeği doğumla, gençlikle ve ümitle ilişkilendirilmiştir. Portakal çiçeği oyası nasıl doğrudan portakal çiçeğine bağlıysa, portakal çiçeği de doğrudan doğuma, gençliğe ve ümide bağlıdır. Portakal çiçeği oyası, portakal çiçeği kavramını tetikleyip doğuma, gençliğe ve ümide ulaştığı için Portakal çiçeği oyası ile doğum, gençlik ve ümit arasında gerçek emsal ilişki oluşmaktadır.

SONUÇ

1. İnsanoğlu adlandırmaları yaparken yakın çevresinde bulunan nesne veya varlıklardan, kendi kültüründen, sosyal yapısından, içinde bulunduğu coğrafyadan etkilenir. Açıkçası bilinmeyeni adlandırırken bilinenden faydalanır.

Kişisel ve sosyal tecrübelerin bilişsel açıdan metaforik göndermelere kaynak oluşturduğu bir gerçektir. Metaforik sistemde gerçekleşen kavramsal aktarım, bilişsel açıdan kaynak oluşturan kişisel ve sosyal tecrübeler üzerinden imaj şemalar ile sağlanır.

Oyalar, Türk kültürünün gelenek ve göreneklerinden izler taşır. Örneğin, çınar yaprağı oyası, uzun ömür ve bilgelik temennisini ifade etmektedir. Çınar; gücü, uzun ömrü, dayanıklılığı sembolize eder. Türklerde çınar ağacı kutsal “ulu ağaç” sayılır. Evin ağacı olarak kabul edilir ve yaygın olarak kullanılır. Uzun ömür ile çınar ağacının zamana ve zor şartlara karşı dayanıklı olması ilişkilendirilmiştir. Geleneksel bir motif olan Sarmaşık Oya ise, ailenin birlikteliğini ifade etmektedir. Aile birlikteliği, sarmaşık bitkisinin bulunduğu yere tutunması, sarılması ile ilişkilendirilmiştir. Benzer şekilde “paşa mühürü oyası” ile “nikah”; “mezar taşı oyası ile “gelin kaynana problemi”; “biber oyası” ile “gelinin üzüntüsü”; “zilli maşa oyası” ile “geçimsiz kadın”; “çarkifelek oyası” ile “kader”; “çakır diken oyası” ile “kayınvalide dili”; “sarmaşık oya” ile “aile birlikteliği”; “kızılçık oyası” ile “ızdırap”; “portakal çiçeği oyası” ile “doğum, gençlik, ümit arasında metaforik bağlar kurulmuştur.

Açıkçası oyalar, Türk kadınının sözlü olarak aktaramadığı duygularını ve düşüncelerini ifade etmesine de aracı olmuştur. Kadınlar; duygu, düşünce ve isteklerini simgelerken anlatmak istedikleri konuya uygun motifleri seçmiştir. Örneğin; gelin, kocası veya kayınvalidesi ile yaşadığı olumsuzluğu ve hüznü biberin acısı ile ilişkilendirip oyaı “biber oyası” olarak adlandırmıştır. Kayınvalidenin olumsuz sözleri ile çakır diken bitkisinin sivri dikenlerinin ilişkilendirmesi sonucu oya, “çakır diken oyası” adını almıştır. Gelin kaynana arasındaki soğukluğun mezar taşının soğukluğu ile ilişkilendirilmesinden kaynaklı oya, “mezar taşı oyası” adını almıştır.

2. Metaforik sistemde kavramlar ve kavram alanını oluşturan unsurlar, aynı zamanda birer göstergedir. Kavramsal aktarım temelde göstergeler arası bir anlamlandırmadır. Kavramların taşıdığı gösterge değerleri toplumun bilişsel düzeyde algılarının ve deneyimlerinin ürünüdür.

Oya adlandırmalarında, kavramsal metafor ve anlam üçgeninin kişinin zihninde nasıl bir süreç izlediğini açıklayacak olursak: Anlam üçgeninde kişinin zihninde yer alan kavram ile dış dünyada yer alan varlık veya deneyim arasında yeterli nedensel ilişki kurulması kavramsal metaforu açıklarken kullanılan hedef alan ve kaynak alan kısmı ile örtüşür. Dış dünyada yer alan varlık veya deneyim ile kelime arasında emsal bir ilişki kurulması yani alanlar arasındaki ilişkilendirme haritalamayı oluşturur.

Haritalama ise, metaforu meydana getirir. Açıkçası dış dünyada yer alan varlık veya deneyimle adı arasında emsal bir ilişki oluşur.

Örneğin; portakal çiçeği oyası, portakal çiçeği kavramını tetikleyip yeterli nedensel ilişki ile doğuma, gençliğe ve ümide ulaştığı için portakal çiçeği oyası ile doğum, gençlik ve ümit arasında gerçek emsal ilişki oluşmaktadır. Kurulan emsal ilişki ise DOĞUM, GENÇLİK ve ÜMİT PORTAKAL ÇİÇEĞİ OYASIDIR metaforunu ortaya çıkarmaktadır.

3. Oya motiflerinin sosyal yaşamdan, bir nesneden yola çıkılarak oluşturulması ve bir anlam yüklenmesi görsel metaforlara işaret eder. Motife yansıyan metaforik anlam bir başka metaforun da oluşumuna kaynaklık eder. Bu da metaforlar metaforları doğurur görüşünü destekler mahiyettedir.

KAYNAKÇA

- BAŞKAN, Özcan (2006), "Türkçede Dil İçi Dünya Görüşü", *Dilde Yaratıcılık*, İstanbul: Multilingual Yayıncılık: 162-185.
- CROFT, William; CRUSE, Alan D. (2004), *Cognitive Linguistics*, United States of America: Cambridge Press.
- ERDEM, Melek (2003), *Türkmen Türkçesinde Metaforlar*, Ankara: Köksav Yayınları.
- ERKMAN-AKERSON, Fatma (2005), *Göstergebilime Giriş*, İstanbul: Multilingual.
- ERONÇ, Perihan (1981), *Giyim Süsleme Teknikleri*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- KÖVECSES, Zoltan (2002), *Metaphor (A Practical Introduction)*, Oxford: Oxford University Press.
- KUYMA, Erol (2021), "Bilmecelerde Metaforik Dil Üzerine", *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (23): 607-621.
- KUYMA, Erol (2020), "Garip-Namele Metaforik Bir Kavram: 'Nefis'", *Tarikat, Toplum ve Siyaset* (Ed. Zekeriya Işık), İstanbul: Çizgi Kitabevi: 173-197.
- LAKOFF, George; JOHNSON, Mark (2010), *Metafor: Hayat, Anlam ve Dil*, (Çev. Gökhan Yavuz Demir), İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- OGDEN, Charles Kay; RICHARDS, Ivor Armstrong (1989[1923]), *The Meaning of Meaning*, San Diego: Harcourt Brace Jovanovich. (Original published London: Kegan Paul.)
- ORAL, Canan (2010), *El Emeği Göz Nuru Amasya İğne Oyaları*, Amasya: Amasya Valiliği.
- ÖZASLAN, Mustafa (2015), *Kilis Yöresinde Kullanılan Oya Motifleri: Kilis Oyaları*, Kilis: Kilis Valiliği.
- ÖZGEN, Şükran vd. (2011), *İğne Oyası Araştırması*, Bursa: Bursa Olgunlaşma Enstitüsü.
- İnternet Kaynakları
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri Web Sayfası, <https://sozluk.gov.tr/> (08.11.2021)
- http://www.suleymaniye.yek.gov.tr/Home/Index_?n_id=57 (08.11.2021).
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Nikah> (08.11.2021).
- <https://sendesor.net/d/2289-zilli-masa-nedir-zilli-masa-diye-kime-denir/3> (08.11.2021).
- [https://tr.wikipedia.org/wiki/Çarkıfelek_\(felsefe\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Çarkıfelek_(felsefe)) (08.11.2021).
- <https://yasilvatan.gen.tr/2020/11/17/turk-kulturunde-agac-ve-cinar/> (08.11.2021).